

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE HUNGAROLOGIE
CATEDRA DE ETNOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ**

Cultura materială și modul de viață al păstorilor din Ciuc

**Analiza schimbărilor intervenite în cultura materială și în modul de viață al
păstorilor din Mădăraș (secolele 20-21.)**

Rezumat teză de doctorat

Îndrumător științific:
prof. univ. dr. Pozsony Ferenc

Doctorand
Salló Szilárd

**Cluj-Napoca
2012**

Cuprins

1. Introducere	8
1.1. Scurt istoric.....	8
1.2. Ipotezele lucrării	9
1.3. Scopuri	10
1.4. Metodele cercetării	11
1.4.1. Metodele culegerii și a prelucrării	11
1.4.2. Metodele interpretării	13
2. Despre localitate.....	15
3. Rezultatele cercetărilor etnografice legate de păstorit din Transilvania	25
3.1. Știința- și previzualizarea cercetării istorică.....	26
4. Tipologia oieritului și a păstoritului	42
5. Stratificarea socială al păstorilor	48
5.1. Oierul montan	50
5.2. Baciul.....	52
5.3. Păcurari	54
5.4. Ciorâng	55
6. Obiceiurile anului pastoral	59
6.1. Mânarea oilor primăvară	60
6.1.1. Măsurarea laptelui	66
6.1.2. Tunsul oilor	68
6.2. Pășutul toamnă	69
6.3. Înapoierea oilor	71
6.4. Iernatul oilor	76
7. Schimbările importante al oieritului de la Mădăraș	80
7.1. Oieritul de la Mădăraș de începutul secolului 20 până la colectivizare	80

7.2. Oieritul de la Mădăraș între colectivizare și revoluție	83
7.3. Oieritul de la Mădăraș după revoluție	85
8. Imre Vánca personajul central al cercetării	87
8.1. Istoria vieții lui Imre Vánca	87
8.2. Imre Vánca ca antreprenor	90
9. Cercetarea rețelei de legături economice a lui Imre Vánca	98
9.1. Metodele de înregistrare a datelor	98
9.2. Bazele teoretice a cercetării rețelei de legături	100
9.3. Rețeaua de legătură economică al lui Imre Vánca	105
10. Imre Vánca din perspectiva proprietarilor de oi de la Mădăraș	120
11. Analiza de schimbare a obiectelor unei stâne de la Naskalat	131
11.1. Rolul obiectelor în societate	132
11.2. Istoria vieții al obiectelor, atitudini de consum	135
11.3. Grupurile de obiecte a stâniei de la Naskalat	138
11.3.1. Construcțiile stâniei	140
11.3.2. Obiectele de mobilare a stâniei	144
11.3.3. Uneltele de transport	154
11.3.4. Instrumentele creșterii animalelor	155
12. Condițiile de viață a familiei Vánca în contextul obiectelor de locuință	160
13. Concluzii	181
14. Bibliografie	185
15. Anexe.....	202
15.1. Anexă de interviu	202
15.2. Anexe numerate	302
15.3. Anexă de foto	345

Cuvinte de cheie

mod de viață, stratificare socială, obiceiurile ciobanilor, antreprenor de oi, cercetarea rețelei de relații, cultura materială al ciobanilor, istoria vieții al obiectelor, stiluri de mobiliere a caselor ciobănești

Rezumat

În teza mea de doctorat am cercetat schimbările survenite în modul de viață și în cultura materială a ciobanilor din Mădăraș Ciuc. Identificarea acestor schimbări le-am realizat prin examinarea stratificării sociale și a obiceiurilor ciobanilor, prin studierea rechizitei unei stâne. Totodată, am focusat pe factori care au o influență imensă asupra modului de viață a ciobanilor, precum posesia și folosirea pășunilor, regurile sanitare, învățământul și curgerea informațiilor, toate acestea văzute din perspectiva evenimentelor istorice ale secolelor 20-21.

Cercetarea se bazează pe culegeri de date contemporane, folosind metoda de observație participatoare. Datele cele mai vechi, bazate pe literatura de specialitate și pe declarațiile informatorilor, ne duc înapoi până la anii 30-40 ai secolului al 20-lea, iar datele cele mai recente sunt legate de anul 2012.

Am realizat această cercetare prin concentrarea pe activitatea unui cioban, Imre Vâncsa, și a familiei sale. Am ales această persoană deoarece în prezent el este singurul baci, care a crescut la Mădăraș Ciuc, și care, din an în an, este responsabil de oile gospodariilor din localitate. Ca membru al comunității, activitatea sa face posibil ca gospodarii să continue creșterea de ovine. Baciul respectiv este singurul susținător și organizator reprezentativ local al creșterii colective a oilor.

În prezent el este organizatorul principal al obiceiurilor oieritului. După 2003, în fiecare primăvara adună oile gospodariilor, organizează mânărea lor, asigură pașterea și adăpostirea lor la marginea satului, și ca organizator al acestui eveniment, tot el este cel care toamna organizează înapoierea animalelor. Fiind capul familiei, el conduce o organizație de muncă bine structurată: soția și mama au rol mai ales în munca casnică și în valorificarea mărfurilor produse de ei, cei doi cumnați ajută la întreținerea (pază, hrănire, mulgere) oilor aflate în proprietatea familiei și celor încredințate lor de gospodari. Munca lor zilnică este determinată în primul rând de producția de piață, de aceea ei introduc noi strategii economice, diferite de rolurile bacilor de odinioară. O parte din venitul întreprinderii de familie acoperă cheltuielile consumului zilnic pentru asigurarea stării de confort al familiei, iar cealaltă parte din venit este investit: baciul cumpără mașini agricole care sporesc eficacitatea muncii. Pentru

funcționarea cât mai reușită a întreprinderii era importantă dezvoltarea unei rețele de relații personale, care să se extindă la întreaga comunitate.

În teza mea de doctorat am ajuns la următoarele concluzii:

Munca mea de teren la Mădăraș Ciuc arată o tendință de scădere a oieritului, înainte această îndeletnicire fiind moștenită de la o generație la alta. În schimb au apărut întreprinderile de tip ferme, specializate în creștere intensivă (merino, friz estic etc.). În cazul acestui tip de întreprindere accentul nu se mai pune pe creșterea colectivă de oi, ci mai ales la o creștere individuală, orientată spre profit, cu scopul exportării. Persoana anchetată, Imre Váncsa, a învățat meseria de cioban lucrând lângă unchiul, respectiv lângă bunicii săi, după care a continuat să o practice sub statutul de antreprenor. El exemplifică acel tip de baci, care conduce o întreprindere care se bazează pe tradiții de familie, dar care se concentrează și asupra producției la piață.

Examinând structura meseriei de cioban putem constata, că în majoritate s-au păstrat rolurile tradiționale de cioban. Componenta de personal a stânei este asemănătoare cu cea de dinainte cu zeci de ani. Stabilirea numărului persoanelor se bazează pe argumente raționale: adică acesta depinde de mărimea turmei. Diviziunea muncii este flexibilă, în ciuda faptului că domeniul de activitate al unui cioban este bine definit, există totuși treceri între diferitele roluri. La Mădăraș Ciuc o schimbare mai importantă în structura acestei ocupații a însemnat dispariția parțială a unei funcții tradiționale, celei de oierul de montan, deoarece în ultimele decenii acest rol s-a contopit cu rolul baciului. Imre Váncsa nu mai îndeplinește rolul de baci tradițional, activitatea sa fiind mult mai complexă, mai aproape de rolul unui antreprenor: acest baci se ocupă mai ales cu sarcini administrative, care țin rolul tradițional al oierului de montan, în timp ce alte sarcini se leagă de rolul tradițional al unui baci. El are astfel o sferă de activitate complexă, în care se îmbină statutul de oierul de montan și cel de baciul. Din cauza atitudinii sale de antreprenor și activității sale complexe imaginea sa socială nu este întotdeauna pozitivă în ochii proprietarilor de oi din sat. Tendința generală arată astfel: proprietarii care țin legătura cu baciul respectiv de ani de zile, îl încredințează pe el cu oile lor, iar cei care de mulți ani dau animalele altor baci, care trăiesc de obicei într-un sat din apropiere, vor face la fel și în viitor. Dar sunt unii care, de la un an la alta aleg diferiți ciobani, în funcție de beneficiile primite. De acești oameni depinde lărgirea sau restângerea rețelei sociale a baciului.

Lângă problemele sociale legate de activitatea ciobanilor, un important scop al acestei teze de doctorat este examinarea schimbărilor survenite în cultura lor materială. În primul rând am focusat atenția asupra uneltelor care se găsesc într-o stână, adăpostul ciobanului și al

animalelor în timpul verii. Am examinat uneltele, ca elemente materiale ale modului de viață a ciobanului, din punct de vedere al consumului, iar pe de altă parte aceste obiecte apar organizate într-un sistem, legate de context, folosind posibilitățile abordării istorice. Rezultatele combat ipoteza mea, adică, că ciobanii duc o viață contrară societății bazate pe consum, și că integrarea inovațiilor în viața lor este dificilă pentru ei. După examinarea obiectelor aflate în stână am aflat chiar contrariul: ciobanii sunt deschiși la noutăți din punct de vedere al obiectelor folosite. În urma răspândirii articolelor industriale, în cele mai multe cazuri ciobanii folosesc obiecte, unelte moderne, mai ales plastice (pe care le înlocuiesc din când în când), corespunzător condiției de viață a secolului al 21-lea, în loc să folosească unelte pentru prelucrat laptele și alte obiecte de uz comun produse manual de către meșteșugari, așa cum se întâmpla înainte. Izolarea stânei capătă și ea un sens relativ în zilele noastre, deoarece mijloacele de telecomunicație fac posibilă o comunicare intensivă între cei aflați sus la adăpost și cei rămași în sat.

Pe lângă examinarea uneltelor aflate în stână, un alt subiect al cercetării este rechizita mediului de locuit al ciobanilor aflat în sat. Examinarea obiectelor din locuința lui Imre Vánca era interesantă din punctul de vedere al istoricului obiectelor aflate în stână, deoarece obiectele din urmă sunt în multe cazuri obiecte care sunt considerate inutile sau uzate în casă și sunt duse la stână. Aceste rezultate ne arată totodată cum se schimbă în secolul al 21-lea mediul material a ciobanilor conform nevoilor omului modern. Transformarea mediului împrejurător și cumpărarea obiectelor de prestigiu ne arată capacitatea acestei familii, care trăiește mai ales din oierit, de a strânge rândurile cu ceilalți membri ai comunității. Ei introduc și asimilează în stână și în casa lor modele noi de viață, care se acomodează de atitudinea de consumator al omului secolului al 21-lea.

Precum am așteptat, abordarea istorică a obiectelor mi-a făcut posibilă realizarea inventarului complet al rechizitei folosite de către ciobani în zilele noastre, și pe baza acestuia să ilustrez procesul de schimbare al acestei rechizite. O descoperire a semnificațiilor mai profunde a obiectelor a fost posibilă după mai multe seturi de întrebări. Rezultatele cercetării ne arată că din tot istoricul obiectelor oamenii își aduc aminte în primul rând de împrejurările achiziției acestora. Intervalul de funcționare indicat nu este de încredere în toate cazurile, deoarece de multe ori posesorii au declarații diferite privind lungimea perioadei funcționării obiectelor. Imaginea rechizitei a unei stâne din secolul al 21-lea se află în opoziție cu descrierile obiectelor în literatura etnografică a oieritului transilvănean, deoarece în urma schimbărilor radicale economico-sociale desfășurate în ultimele decenii s-a schimbat vizibil și caracterul instrumentelor oieritului.

Nu s-a dovedit ipoteza că ciobanii din Mădăraș Ciuc ar avea o abilitate specifică de a crea obiecte diferite, deoarece din schimbarea condiției de viață a rezultat dispariția uneltelor făcute pe loc, prin tehnici manuale de către ciobani, care reprezintă o cultură specifică de oierit. Rezultatele acestei examinări focusate pe obiecte sugerează influența globalizării în sfera stânei. Obiectele respective au fost înlocuite cu obiecte de menaj ieșite din uz și cu produse de serie cumpărate cu scopul lărgirii rechizitei în stâne.

Identificarea rețelei de comunicare a baciului arată un sistem complex de relații, care cuprinde întreaga comunitate, și cu ajutorul căruia am putut realiza o analiză și mai amănunțită a activității ciobanului Imre Vánca. Funcția anumitor tipuri de relații poate fi înțeles nu numai din perspectiva activității economice, dimpotrivă: aceste relații, pe lângă muncă, contribuie la posibilitatea participării în activități de odihnă colectivă. Acest sistem de relații dezvoltat în ultimii opt ani a favorizat valorificarea continuă a mărfurilor produse de familie. În același timp datorită acestui sistem de relații s-au putut angaja la munci periodice, prin care au asigurat posibile surse materiale și pentru ceilalți locatori ai satului.